

Зборник Института за педагошка истраживања

Година 57 • Број 2 • Децембар 2025 • 227–252

УДК: 37.091.3:33

37.091.3::51

Примљено 10.3.2025; прихваћено 13.5.2025.

ISSN 0579-6431

ISSN 1820-9270 (Online)

DOI: 10.2298/ZIP12502227M

Оригинални научни рад

ИЗБОРНИ ПРОГРАМ ЕКОНОМИЈА И БИЗНИС: ПЕРСПЕКТИВА УЧЕНИКА ГИМНАЗИЈА*

Душица Малинић** • ORCID 0000-0002-3107-805X

Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

Ивана Ђерић • ORCID 0000-0001-5001-0811

Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

Емилија Манић • ORCID 0000-0002-6592-1068

Универзитет у Београду – Економски факултет, Београд, Србија

АПСТРАКТ

Изборни програм *Економија и бизнис* уведен је у трећи разред гимназија школске 2020/21. године. Конципиран је тако да допринесе економском описмењавању гимназијалаца и да подржи развој њихових интересовања у овој области. У трећој години реализације програма спроведено је евалуативно миксметодско истраживање засновано на перспективама кључних школских актера. У овом раду анализирали смо мишљења и искуства гимназијалаца у вези са садржајем и реализацијом наставних активности у оквиру изборног програма *Економија и бизнис*. У истраживању је учествовао 371 ученик трећег и четвртог разреда из двадесет и једне гимназије у којој је реализован програм. Конструисан је упитник у складу са упутствима за реализацију програма. Резултати су показали да је избор програма најчешће био заснован на интересовањима за понуђене теме. Садржаји тема *Новац* и *Предузетништво* оцењени су као занимљивији, практичнији и кориснији у односу на друге садржаје. У настави су заступљене праксе које подржавају истраживачки и пројектни рад и формативно оцењивање, што је у складу са прописаним захтевима. Изборни програм је у великој мери помогао већини ученика да савладају истраживачке вештине. Сечена знања опажена су као релевантна за будући живот, образовање и каријеру. Програм је испунио очекивања већине ученика. У закључку се разматрају импликације добијених налаза и указује се на правце даљих истраживања.

Кључне речи:

предузетништво, гимназија, истраживачки и пројектни рад, формативно оцењивање.

* Цитирати овај чланак на следећи начин: Malinić, D., Đerić, I. i Manić, E. (2025). Izborni program *Ekonomija i biznis: perspektiva učenika gimnazija*. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 57(2), 227.–252. DOI: 10.2298/ZIP12502227M.

** Мејл: malinic.dusica@gmail.com

УВОД

Ученике средњих школа карактерише самосталност, аутономија и диференцирана интересовања. У складу са тим, програми на овом нивоу школовања требало би да понуде ученицима разноврсне и специјализоване садржаје који ће им помоћи да сузе области професионалних интересовања, продубе њихова знања и припреме их за даље студирање или запошљавање (Dou & Shek, 2022; OECD, 1999, 2023). Такође, препорука је да се обезбеде садржаји који су релевантни из перспективе ученика средњих школа и који могу да задовоље њихова специфична интересовања и аспирације. Ако образовни систем не препознаје потребе и интересовања ученика у периоду адолесценције, постоји ризик да се они дистанцирају од учења и школе, да не остваре свој потенцијал и да напусте школовање (OECD, 2023).

Образовни системи у Европи и свету примењују принцип изборности, тако што нуде младима више изборних програма или у оквиру једног програма нуде бројне предмете и нивое специјализације (OECD, 2023). Увођење изборних програма у гимназије у Србији, представља једну од важних реформских промена која је, заједно са променом курикуларне парадигме и применом интердисциплинарног приступа, започета школске 2018/19. године (SROVRS, 2021). Ова промена омогућила је гимназијалцима да делимично учествују у креирању сопственог образовања кроз избор програма који су у складу са њиховим интересовањима, афинитетима и жељама. Уважавајући базичне принципе теорије самодетерминације (Assor, 2012; Ryan & Deci, 2000), ученици би требало да имају могућност да бирају програме у складу са унутрашњим мотивима, циљевима и вредностима. На тај начин ученици ће имати доживљај да школа уважава њихову аутономију, што би могло да допринесе њиховој мотивацији за учење.

Концепт изборности у гимназијама

У првом и другом разреду гимназије концепт изборности подразумева да, од шест изборних програма¹ које образовни систем нуди, гимназија бира четири у складу са својим ресурсима, а сваки ученик два од четири понуђена програма. Програми изабрани у првом разреду реализују се са по једним

¹ Реч је о следећим програмима: *Језик, медији и комуникација; Појединац, група, друштво; Здравље и спорти; образовање за одржив развој; Примењене науке и Умешности и дизајн.*

часом недељно и они могу, али не морају да се изаберу и у другом разреду, већ је могућа било која комбинација програма које школа на овом нивоу нуди. Могућност промене једног или оба изабрана програма после прве године ученицима пружа прилику да испитују, истражују и јасније сагледавају своја интересовања за одређене теме. У трећем разреду је на располагању девет изборних програма² од којих је гимназија обавезна да ученицима понуди пет. И на овом нивоу ученици бирају два програма, али се сада уместо са једним они реализују са по два часа недељно. За разлику од прва два разреда, програме изабране у трећем разреду није могуће заменити у четвртом, јер постоји обавеза да се исти програми уче обе године (Pravilnik o planu i programu nastave i učenja za gimnazije, 2020). На овај начин ученици имају могућност да дубље сагледају теме из одређене области/научне дисциплине, што може да допринесе развијању њихових каријерних избора значајних за наставак образовања на терцијалном нивоу.

Заједничко за све наведене изборне програме јесте да се оцењују и да оцена улази у школски успех. То их доводи у исту раван са обавезним наставним предметима. Такође, предвиђено је да се ови изборни програми реализују кроз две фазе – истраживачку и пројектну – што је детаљно описано у *Општем упућивању за реализацију изборних програма* (Pravilnik o planu i programu nastave i učenja za gimnazije, 2020).

Изборни програм *Економија и бизнис*

Програм *Економија и бизнис* уведен је у трећи разред гимназије, а његова реализација је започета школске 2020/21. године, будући да су изборни програми уведени сукцесивно, почевши од првог разреда. Овај интердисциплинарни програм конципиран је тако да допринесе развијању општих међупредметних компетенција, као што су компетенција за целоживотно учење, дигитална компетенција, решавање проблема, сарадња, предузимљивост, оријентација ка предузетништву и др. Циљ изборног програма јесте да кроз „овладавање основним економским појмовима, концептима и принципима оспособи ученике да разумеју суштину деловања економских закона, да сагледају однос појединца, привредног система и државе, њихових улога и међузависности ради

² Реч је о следећим програмима: *Образовање за одржив развој; Умешности и дизајн; Примењене науке 1; Примењене науке 2; Основи геолошког истраживања; Економија и бизнис; Религије и цивилизације; Методологија научне истраживања; Савремене технологије.*

развијања знања, вештина и ставова неопходних за одговорно и успешно учешће у економском животу” (Pravilnik o planu i programu nastave i učenja za gimnazije, 2020: 735). Програм је оријентисан на процес и исходе учења. Очекује се да ће, по његовом завршетку, ученик бити у стању да: дискутује о одабраним економским темама користећи се стручним знањима; објасни деловање економских законитости; изведе закључке о улози новца у економији и свакодневном животу; објасни значај тржишта; идентификује појаве у економији које се негативно одражавају на стање и кретање привреде и становништва; процењује значај и утицај економије на свакодневни живот; истражи природу и важност предузетничког понашања и способности; истражује, анализира и критички процењује резултате истраживања у оквиру економских тема; искаже позитиван став према одговорном учешћу у економском животу (*Ibid*, str. 735). Будући да гимназијалци немају тренутно ниједан обавезни предмет или изборни програм који се искључиво бави економским темама, овакав програм би требало да допринесе економском описмењавању ученика.

У сваком разреду програм *Економија и бизнис* је представљен са по три теме. У трећем разреду изучавају се *Новац, Тржиште и Предузетништво*, док су у четвртном разреду у фокусу теме *Економска улога државе, Мерење економској усјеха и Примењена економија* (Pravilnik o planu i programu nastave i učenja za gimnazije, 2020). Теме су конципиране тако да се могу посматрати из више перспектива и у различитим темпоралним и просторним оквирима. Број часова по темама и редослед садржаја нису унапред одређени. Препоручени (кључни) појмови садржаја³ само су оријентационог карактера, а наставник може да те садржаје допуни користећи разноврсне подстицаје из окружења како би покренуо дискусију на задату тему. Од наставника се очекује да води и усмерава истраживачки и пројектни рад ученика остварујући постављене исходе. Ученици су слободни да бирају активности и користе различите изворе информација према којима треба критички да се односе. Процес учења се ослања на лична интересовања ученика, али и на њихова знања и искуства из других предмета, будући да је велика међупредметна повезаност овог програма са другим изборним програмима и обавезним предметима.

3 На пример, у оквиру теме *Тржиште у трећем разреду* кључни појмови садржају су *Тржишта и конкуренција; Тржиште добара; Тржишна ујакмица; Монополи; Олигополи; Монополистичка конкуренција; Тржиште калитала и земљишта; Тржиште рада; Финансијска тржишта; Берзе*. У четвртном разреду, у оквиру теме *Мерење економској усјеха*, кључни појмови садржају су: *Бруто домаћи производ (БДП); Незаосленост; Синдикал; Продуктивност рада; Сива економија; Међународна трговина; Међународна трговина и животињи стандард нација; Међународна трговина и транснационалне компаније; Девизни курс; Девизно тржиште; Царине; Економске кризе*.

Важности међупредметног повезивања посебно доприноси чињеница да за изборне програме не постоје наменски уџбеници или други дидактички материјали који су креирани искључиво за њихову примену.

Овај изборни програм захтева припрему наставника, како би могли да пруже адекватну подршку ученицама у различитим фазама обавезног, истраживачког и пројектног рада који доприноси остваривању исхода и развијању компетенција ученика. Такође, веома је важно да наставник добро познаје карактеристике формативног оцењивања и да уме да примењује његове разноврсне технике, с обзиром на то да се у изборним програмима постигнуће ученика не може вредновати на основу индивидуалне усмене или писане провере. Заправо, праћење и вредновање постигнућа ученика остварује се кроз активности које су најчешће групне и то представља важну карактеристику овог и других изборних програма и то је нешто што их битно разликује од предмета који се у гимназији оцењују.

Специфичност изборног програма *Економија и бизнис* представља и то што наставу може да реализује само наставник економске струке, односно лице које испуњава услове за извођење наставе из стручних предмета у стручним школама у подручју рада *Економија, њраво и администирација* (област Економија) (Pravilnik o stepenu i vrsti obrazovanja nastavnika, stručnih saradnika i pomoćnih nastavnika u gimnaziji, 2022). Будући да наставника овог профила нема у гимназијама као општеобразовним школама, гимназије које се одлуче да ученицима понуде изборни програм *Економија и бизнис*, морају додатно да их ангажују, што често може да утиче на опредељење школе да програм понуди као део своје изборне корпе.

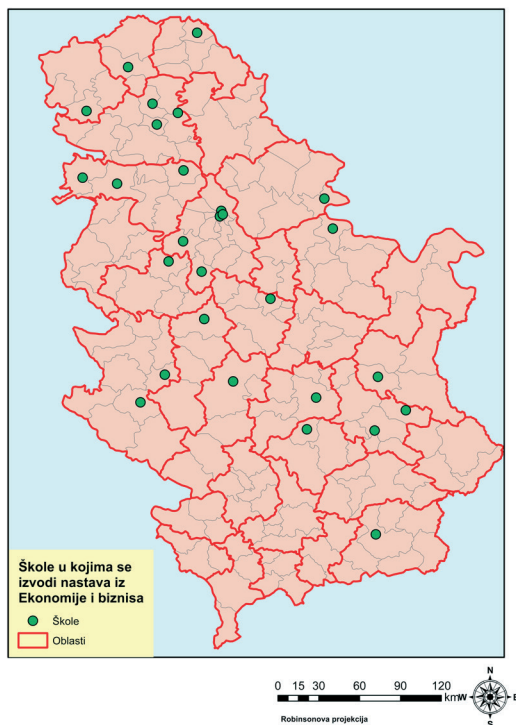
Према нашим сазнањима, нема емпиријских студија која се баве евалуацијом изборних програма који су у оквиру последње образовне реформе уведени у гимназије. Имајући то у виду, реализовано је шире евалуативно миксметодско истраживање о изборном програму *Економија и бизнис* засновано на перспективама ученика, наставника и директора школа (Malinić et al., 2024b). У овом раду циљ је био да се испитају мишљења и искуства ученика гимназија у вези са садржајем и реализацијом наставних активности у оквиру овог изборног програма. Прецизније, задаци истраживања били су усмерени на испитивање: 1) разлога избора програма, 2) мишљења ученика о темама и садржајима програма, 3) њихова искуства са наставним праксама и оцењивањем током реализације програма, као и 4) мишљења ученика о

кључним карактеристикама програма. Овакве студије су корисне, будући да су перцепције ученика о школском програму важан показатељ успешности неке реформске иницијативе (Dou & Shek, 2022).

■ МЕТОД

Узорак. У истраживању је учествовао 371 ученик из двадесет једне гимназије⁴ у Републици Србији, од којих су 244 (65,8%) женског пола и 122 (32,9%) мушког пола. Пет ученика (1,3%) нису желели да се изјасне. У тренутку испитивања 173 ученика (46,6%) је похађало трећи, а 198 (53,4%) четврти разред гимназије у којој се реализује овај изборни програм.

СЛИКА 1. Распоређеност школа у Србији у којима је реализован изборни програм *Економија и бизнис* током школске 2022/23. године

4 Према доступним подацима, настава из изборног програма *Економија и бизнис* у школској 2022/23. години, реализована је у тридесет једној школи у Србији. Од укупног броја школа, две школе су одбиле да учествују у истраживању, у четири школе дошло је до прекида анкетања ученика због објективних околности и оне су искључене из истраживања. То је довело до осипања репрезентативног узорка, будући да је реч о школама које имају велики број ученика који похађају овај програм. Четири школе са подручја Косова и Метохије нису обухваћене истраживањем услед отежане комуникације са њима.

Инструмент. За потребе истраживања креиран је упитник за ученике, који је поред основних демографских питања о полу, узрасту, разреду који похађају, садржао питања груписана у шире тематске целине. Прва целина је обухватила питања, отвореног и затвореног типа, која су усмерена на разлоге избора програма и начин информисања о програму. У оквиру ове целине, питали смо ученике и о другом изборном програму који упоредо прате, као и о разлозима његовог избора. Ово питање смо поставили како бисмо утврдили да ли ученици бирају програме који су садржински компатибилни са програмом *Економија и бизнис*. Друга целина односила се на евалуацију тема предвиђених изборним програмом. За сваку од тема понуђен је низ тврдњи које се односе на разумевање, јасноћу, занимљивост, корисност и применљивост садржаја, као и на могућност корелације са садржајима других наставних програма. Задатак ученика био је да на петостепеној скали Ликертовог типа изразе степен слагања или неслагања са сваком тврдњом (број 1 имао је значење „уопште се не слажем”, док је број 5 имао значење „у потпуности се слажем”).

С обзиром на тип студије, од ученика се очекивало да процене и наставне активности и начин оцењивања у оквиру овог изборног програма. Стога, наредна целина у упитнику садржала је тврдње о различитим активностима и понашањима наставника у вези са припремањем и реализовањем програма (21 тврдња – нпр. *Подстииче нас да дискуиујемо о нашим њродукцијима који су настали током истраживања*), као и тврдње које се тичу праћења и вредновања рада ученика (10 тврдњи – нпр. *Познаи су нам крииеријуми на основу којих ѡрофесор ѡраи и оцењује наш рад*). Од ученика се очекивало да на петостепеној скали Ликертовог типа изразе у којој мери се слажу са сваком понуђеном тврдњом (број 1 имао је значење „уопште се не слажем”, број 5 „у потпуности се слажем”). Поузданост скале је веома висока и износи $\alpha=,93$.

Питали смо ученике о професионалним интересовањима и предузетничкој намери, односно о томе који факултет би волели да заврше, којим занимањем би желели да се баве и да ли виде себе у будућности као особе које покрећу сопствени бизнис. Такође, од ученика смо тражили да наведу шта је за њих најважније што су добили похађањем изборног програма *Економија и бизнис* и у којој мери им је овај програм помогао да развију истраживачке вештине. На крају, упитник је садржао и питања о карактеристикама изборног програма (добре стране програма и изазови у његовој реализацији), као и питање о предлозима за његово унапређивање.

Ток истраживања. У двадесет једној гимназији која је обухваћена истраживањем анкетирање ученика је реализовано током маја 2023. године у онлајн формату, попуњавањем упитника постављеног на Google платформу. Линк за приступ упитнику ученицима је прослеђен преко наставника који предају изборни програм *Економија и бизнис*, уз претходно прибављене сагласности директора гимназија, ученика и њихових родитеља.

Обрада података. Сви подаци су обрађени у SPSS 20.0, а обрада је обухватала анализу дескриптивне статистике (проценте и фреквенце, мере централне тенденције и мере распршења – распон и стандардну девијацију). За процену димензионалности коришћене скале рађена је факторска анализа, а у оквиру статистике закључивања коришћена је корелација и једнофакторска анализа варијансе. Такође, примењена је анализа садржаја за категорисање одговора ученика на отворена питања (Patton, 2015). Након читања истраживачког материјала, текстуални подаци подељени су на мање јединице анализе (нпр. реч или реченице) које су кодирани индуктивним путем. Процес кодирања пратила је фреквенцијска анализа добијених категорија одговора.

РЕЗУЛТАТИ

Избор програма. Питали смо ученике зашто су изабрали програм *Економија и бизнис*. Понудили смо пет могућих разлога за избор. Ученици су поред сваке тврдње процењивали да ли је наведени разлог утицао на њихов избор. У Табели 1 представљена је дистрибуција одговора ученика.

ТАБЕЛА 1. Разлози за избор програма *Економија и бизнис*

Наведени су неки разлози због којих си могао да изабере програм <i>Економија и бизнис</i> . Поред сваког означи да ли је утицао на твој избор.	N	%
Допада ми се садржај/теме овог програма.	335	90,3
Потребно ми је за даље образовање или запослење.	187	50,4
Због тога што је већина мојих другара и другарица изабрала програм.	197	53,1
Због родитеља или других блиских особа из окружења.	31	8,35
Због наставника који предаје овај програм.	128	34,5

Очекивано, највећи број ученика определили се за овај програм због његових тема и садржаја. Мало више од половине ученика изабрало је овај програм због вршњака, док је половина испитаника као разлог избора навела значај

програма за даље образовање и запослење. Нешто више од трећине ученика истиче да је избору програма допринео и наставник који га предаје, док су се родитељи или друге блиске особе из окружења код најмањег броја ученика нашли као разлог избора програма.

Упоредо са изборним програмом *Економија и бизнис* гимназијалци су у обавези да похађају још један програм. Од свих програма који се у трећем и четвртог разреду гимназија нуде, показало се да је највећи број испитаника (33,4%) означио програм *Основи теоријске* као други изборни програм. Што се тиче разлога избора, дистрибуција одговора је слична као и у случају избора програма *Економија и бизнис*. Једина разлика је у томе што је други изборни програм, према процени ученика, чешће биран због наставника који га предаје (30,5%), него због опажања значаја тог програма за наставак школовања или тржиште рада (28,6%).

Питали смо ученике како су се информисали о изборном програму *Економија и бизнис*. Највећи број њих (57,9%) наводи да их је информисао одељенски старешина или неки други наставник из школе (уживо на часовима, онлајн преко zoom платформе и других платформи које је организовала школа, путем флајера, анкетаирањем и сл.), док око четвртине (24,8%) извештава да су информације добили од вршњака/старијих ученика из школе или неких других особа из окружења. Поједини ученици су самостално претраживали сајт школе (7,6%), а није занемарљив ни број оних који се о програму уопште нису информисали пре него што су га изабрали (7,9%).

О садржају програма. Следећи корак у анализи односио се на перцепцију садржаја програма. За сваку од шест тема које се изучавају питали смо ученике шта мисле о њиховим садржајима. Прецизније, желели смо да сазнамо да ли су садржаји занимљиви, јасни и разумљиви, корисни, применљиви и да ли виде могућност њихове корелације са садржајима других предмета. За теме које се изучавају у трећем разреду процењивање су вршили сви ученици из узорка, док су садржаје тема из четвртог процењивали само ученици четвртх разреда. За сваку тему рачунат је групни скор над ставкама које се односе на садржаје⁵, а вредности скорова представљене су у Табели 2.

5 Пре израчунавања групних скорова негативно формулисане ставке су рекодиране.

ТАБЕЛА 2. Вредности групних скорова на темама изборног програма
Економија и бизнис

Теме	N	Min	Max	AS	SD
1. Новац	371	10	35	27,33	5,31
2. Тржиште	371	11	35	25,75	6,03
3. Предузетништво	371	8	35	27,09	5,77
4. Економска улога државе	191	8	35	25,24	5,99
5. Мерење економског успеха	190	9	35	24,87	5,94
6. Примењена економија	189	11	35	26,79	5,67

На основу просечних вредности скорова може се уочити да су садржаји тема из трећег разреда (прве три теме), уопштено посматрано, боље процењени у односу на садржаје тема из четвртог (друге три теме). Тема *Новац* ученицима је била најзанимљивија, најјаснија и најразумљивија, потом најкориснија у односу на све друге теме, а њени садржаји су, из перспективе ученика, и најприменљивији у свакодневном животу и могу да их повежу са садржајима других предмета. За нијансу је нижи скор за тему *Предузетништво*, док су садржаји теме *Тржиште* најслабије процењени међу темама које се изучавају у трећем разреду. Када је реч о четвртом разреду, најбоље се процењују садржаји теме *Примењена економија*, потом *Економска улога државе*, док су садржаји теме *Мерење економског успеха* најслабије процењени.

Када се анализирају вредности скорова на појединачним ставкама, резултати показују да су садржаји теме *Предузетништво* најзанимљивији (AS=4,06; SD=1,16), садржаји теме *Примењена економија* најјаснији (AS=4,17; SD=1,08), садржаји тема *Предузетништво* (AS=3,91; SD=1,21) и *Новац* (AS=3,91; SD=1,20) најкориснији за даље образовање, да се садржаји теме *Новац* (AS=3,92; SD=1,11) највише могу да примене у свакодневном животу, док за садржаје теме *Примењена економија*, више него за све остале, ученици опажају да се могу повезати са другим предметима (AS=3,08; SD=1,35).

У Табели 3 дати су коефицијенти корелација између групних скорова тема из трећег разреда, према процени *свих ученика из узорка*. Корелације су статистичке значајне, позитивне и високог интензитета, при чему је највиша корелација између тема *Новац* и *Тржиште*.

ТАБЕЛА 3. Корелације групних скорова: процене свих ученика

Теме	Тржиште	Предузетништво
Новац	,786**	,738**
Тржиште		,744**
Предузетништво		

Напомена. N=371, **корелације су статистички значајне на нивоу 0,01.

Такође, Пирсоновим коефицијентом корелације утврђена је статистички значајна повезаност између групних скорова тема из трећег разреда када се узму у обзир само процене ученика трећих разреда ($p < 0,01$). Корелације су, такође, позитивне и високог интензитета. И у овом случају, највиши је интензитет корелације између тема *Новац* и *Тржиште* ($r = 0,808$), док корелација између тема *Новац* и *Предузетништво* износи $r = 0,783$, а између тема *Предузетништво* и *Тржиште* $r = 0,743$.

Коефицијенти корелација између групних скорова добијених на шест тема, према процени ученика четвртог разреда приказани су у Табели 4. Најпре, уочавамо да су све корелације статистички значајне и да су позитивне, високог или умерено високог интензитета. Корелација између тема *Економска улога државе* и *Мерење економског успеха* је највишег интензитета, док су најниже корелације пронађене између скорова тема *Тржиште* и *Примењена економија*.

ТАБЕЛА 4. Корелације скорова тема према процени ученика четвртог разреда

Теме	Тржиште	Предузетништво	Економска улога Државе	Мерење економског успеха	Примењена економија
Новац	,770**	,702**	,670**	,673**	,655**
Тржиште		,734**	,745**	,743**	,640**
Предузетништво			,692**	,709**	,667**
Економска улога државе				,819**	,665**
Мерење економског успеха					,668**

Напомена. N=191, **корелације су статистички значајне на нивоу 0,01

Наставне праксе и оцењивање. Овај сегмент анализе односио се на процену наставних пракси и оцењивања у оквиру програма *Економија и бизнис*. Интересовало нас је да ли се на часовима овог изборног програма реализују активности и испољавају понашања наставника која подржавају реализацију обе фазе препорученог начина рада (истраживачке и пројектне), као и да

ли је процес оцењивања у складу са дидактичко-методичким упутством за реализацију изборног програма. У Прилогу (Табела П1) су приказани основни дескриптивни показатељи за анализирани ставке. Уочавамо да ученици на већини ставки изражавају снажно до умерено слагање, што недвосмислено указује на заступљеност наставних пракси и праксе оцењивања које подржавају предложени начин рада у настави овог изборног програма. У складу са тим, негативно формулисане ставке (5, 9, 13, 19, 25 и 30) имају ниске просечне вредности скорова (у распону од 1,67 до 2,25), што би значило да ученици сматрају да овакве праксе углавном нису присутне. Једино на основу скорa на ставци 26 (Табела П1) можемо рећи да су ученици неусаглашени у вези са наставниковим праксама подстицања међусобног оцењивања ученика на часовима изборног програма *Економија и бизнис*.

Да бисмо испитали латентну структуру ученичког односа према наставним активностима и пракси оцењивања наставника у оквиру изборног програма, извршена је факторска анализа методом главних компонената са Varimax ротацијом. Издвојена су четири фактора који објашњавају 60,35% укупне варијансе што је приказано у Табели 5, док је матрица факторског склопа приказана у Табели 6.

ТАБЕЛА 5. Параметри четворофакторске солуције

Фактори	Својствена вредност	% Варијансе	Кумулативни % варијансе
Подржавање истраживачког и пројектног рада и понашања ученика	9,409	30,353	30,353
Оцењивање усмерено на учење	3,607	11,635	41,988
Когнитивна и емоционална подршка наставника	3,101	10,002	51,990
Дељење власништва над оценом	2,590	8,356	60,346

ТАБЕЛА 6. Матрица факторског склопа

Ставке	Фактори			
	1	2	3	4
7. Указује нам како и где можемо да применимо оно што смо учили током истраживања/пројекта.	0,809			
6 Објашњава нам како треба да истражујемо (како да прикупимо податке, како да обрадимо податке, како да их прикажемо и сл.)	0,780			
8. Учи нас како да препознамо оно што је битно у истраживању/пројекту.	0,775			
1. Подстиче нас да учествујемо у дефинисању истраживачког циља/питања.	0,774			
4. Подстиче нас да изводимо закључке у вези са садржајима које обрађујемо.	0,769			
10. Помаже нам да разумемо грешку коју смо направили.	0,768			
11. Усмерава нас да решимо проблем који се појавио током извођења истраживања/пројекта.	0,764			
16. Подстиче нас да дискутујемо о нашим продуктима који су настали током истраживања.	0,752			
12. Усмерава нас да користимо различите изворе информација (на пример, литература, интервју) како бисмо урадили задатке током истраживања/пројекта.	0,730			
2. Подстиче нас да изаберемо шта ћемо и како ћемо истраживати.	0,722			
14. Објашњава нам оно што нам није јасно.	0,694	0,325		
18. Подстиче нас да аргументујемо своје ставове/мишљења.	0,689			
15. Усмерава нас да планирамо време за припрему и реализацију истраживања/пројекта.	0,681			
17. Користи различите подстицаје у настави (нпр. дигитални алати, видео снимак, фотографије, цитати познатих особа).	0,660			
20. Уважава наше мишљење и наше предлоге у току рада.	0,600	0,525		
21. Помаже нам да решавамо међусобне конфликти ако се догоде.	0,578			
3. Подстиче нас да радимо у групама у зависности од теме или задатка.	0,564	0,428		
22. Познати су нам критеријуми на основу којих професор прати и оцењује наш рад.	0,362	0,745		
31. Професор нас праведно оцењује.	0,317	0,731		
27. Професор нам на време пружа повратну информацију о нашим активностима и резултатима у настави.		0,661		
23. Професор консултује ученике приликом давања оцена.		0,641		0,377
19. Не показује да брине о нашим осећањима и расположењима.			0,747	
9. Не објашњава нам како да користимо табеле, графиконе и дијаграме.			0,731	
13. Не даје нам прилику да искажемо своје мишљење.			0,685	
5. Не објашњава кључне појмове у оквиру теме коју обрађујемо.			0,657	
30. Нису нам јасни критеријуми на основу којих нас професор оцењује.		-0,456	0,612	
25. Професор нам не даје повратне информације о томе шта још треба да научимо.			0,543	
26. Професор подстиче ученике да једни друге оцењују.				0,789
24. Ученици учествују у постављању критеријума оцењивања.				0,749
28. Професор нас подстиче да сами процењујемо шта и колико смо научили.				0,693
29. Професор прати и поверава шта смо научили.	0,308	0,441		0,462

Први фактор обухвата највише ставки и објашњава највећи проценат варијансе, па се може сматрати кључним за анализу односа ученика према наставним праксама и пракси оцењивања. Реч је о ставкама које се тичу мишљења и искустава ученика о усмерености наставника на подстицање истраживачког рада и понашања ученика током наставе (како да истражују, како да дефинишу истраживачко питање, изводе закључке, решавају проблеме са којима се у процесу суочавају, планирају време за припрему и реализацију истраживања), као и на подржавајуће понашање наставника у том процесу (уважава мишљење и предлоге ученика, даје могућност ученицима да бирају, објашњава нејасне садржаје, користи различите подстицаје у настави, подстиче аргументацију ставова, дискусију о продуктима рада, помаже у разумевању направљених грешака, усмерава на различите изворе информација, подстиче рад у групи, помаже у решавању конфликта). Овај фактор назван је *Подржавање истраживачког и пројектног рада и понашања ученика*. Други фактор чине четири ставке које се односе на праксе оцењивања наставника. Ученицима су познати критеријуми оцењивања, оцењивање је праведно, повратна информација је благовремена, у оцењивање су укључени и ученици. Овај фактор смо назвали *Оцењивање усмерено на учење*.

Трећи фактор садржи шест ставки које се односе на непожељне праксе наставника како у погледу оцењивања, тако и у погледу наставних активности и понашања. Овај фактор је назван *Коинцидентна и емоционална подршка наставника*. Фактор описује наставника који не уважава емоције и мишљења ученика, не појашњава значења академских концепата и графичко приказивање података током процеса учења и наставника чији процес оцењивања није транспарентан. Четврти фактор обухвата три ставке које указују на наставникове давање могућности ученицима да учествују у креирању критеријума оцењивања и да одлучују у процесу оцењивања кроз самооцењивање и вршњачко оцењивање и једну ставку која упућује на наставников однос према оцењивању као процесу у коме се прате и проверавају исходи учења. Овај фактор смо назвали *Дељење власништва над оценом*.

У Табели 7 приказане су корелације између фактора. Готово све корелације су статистички значајне, позитивне и ниског до умереног интензитета. Највиша значајна корелација пронађена је између првог и другог фактора. То значи да, према процени ученика, наставници који креирају окружење у коме

ученици уче кроз истраживачке активности истовремено и оцењују тако да подстичу њихово учење.

ТАБЕЛА 7. Интеркорелација фактора

Фактори	2	3	4
1. Подржавање истраживачког и пројектног рада и понашања ученика	,581**	,381**	,334**
2. Оцењивање усмерено на учење		,402**	,174**
3. Когнитивна и емоционална подршка наставника			-,020
4. Дељење власништва над оценом			

Напомена. **корелације су статистички значајне на нивоу 0,01.

Извршена је корелациона анализа између фактора и скорова добијених на темама (Табела 8). Из ове табеле се уочава да су корелације различитог интензитета: од умерених до веома ниских. Све статистички значајне корелације су позитивне, при чему је највиша између скорa теме *Новац* и првог фактора који смо назвали *Подржавање истраживачког и пројектног рада и понашања ученика*. За нијансу су ниже корелације између првог фактора и скорова на свим другим темама. Најнижа значајна корелација је између теме *Мерење економског успеха* и четвртог фактора *Дељење власништва над оценом*. Једнофакторска анализа варијансе је показала да нема значајних разлика у перцепцијама ученика различитог узраста.

ТАБЕЛА 8. Корелација фактора са скоровима тема

Теме	Фактори			
	1	2	3	4
Новац	,563**	,391**	,354**	,201**
Тржиште	,526**	,325**	,318**	,196**
Предузетништво	,551**	,362**	,361**	,151**
Економска улога државе	,539**	,330**	,312**	,209**
Мерење економског успеха	,542**	,280**	,254**	,176*
Примењена економија	,467**	,305**	,327**	-,008

Напомена. *корелације су статистички значајне на нивоу 0,05; **корелације су статистички значајне на нивоу 0,01.

Карактеристике изборног програма Економија и бизнис. Интересовало нас је шта ученици препознају као добре стране, а шта виде као недостатке и изазове у реализацији наставе овог изборног програма. Такође, хтели смо да сазнамо шта је за њих најважније/најрелевантније што су научили и у којој мери је овај програм допринео развоју истраживачких вештина. На крају, питали смо

ученике да ли је програм испунио њихова очекивања, какви су њихови будући планови, као и да изнесу предлоге како да се унапреди настава овог изборног програма.

Када промишљају о предностима изборног програма *Економија и бизнис*, ученици (N=293) изражавају позитиван однос према темама које обрађују (8,9%), указују на значај општих знања и вештина из области економије (18,1%), на корист истраживачког и пројектних искуства током реализовања наставе (13,7%), као и на то да је настава интерактивна и да важну улогу у том процесу има наставник (8,4%). Међутим, највећи проценат одговора о предностима реализације изборног програма *Економија и бизнис* односи се на усвајање функционалних, корисних и практичних знања из економије за живот, будући посао и образовање (38,4%). Неодређене, непотпуне или уопштене одговоре дало је око 12% ученика.

Даље, о опаженим недостацима и изазовима у реализацији овог програма изјаснило се 205 ученика. При томе, највећи број (45%) њих навео је да нису приметили неке недостатке и тешкоће у настави програма *Економија и бизнис*. Од свих изазова који су опажени, најчешће (17,1%) се наводе они који су организационе природе (нпр. последњи часови, онлајн часови), потом ученици истичу да им недостаје извођење наставе изван школе, практично, на терену (10,2%), као и то да гимназијалци имају превише обавеза због чега се осећају преоптерећено (9,3%). Један број ученика (7,3%) као изазове наводи досадне теме, неразумевање садржаја, претерану употребу стручних термина, усмереност наставника само на једну врсту садржаја. Као један од проблема у реализацији истакнуто је и неразумевање статуса изборности програма.

На питање шта је најважније што су стекли похађањем овог изборног програма, изјаснио се 231 ученик. Највећи број ученика је одговорио да је за њих лично најрелевантније то што су стекли знања из економије (64,2%), док је петина ученика саопштила да су похађањем овог програма стекли практична знања и вештине (нпр. прављење бизнис-плана). Око 10% одговора односило се на позитивна искуства учења и на мотивацију у настави овог програма (нпр., имали су доброг професора, учили су на сараднички начин, имали су слободу изражавања, развили су нова интересовања). Свега 3% одговора односило се на то да нису стекли никакве бенефите похађањем овог изборног програма.

Ослањајући се на лично искуство, од ученика смо очекивали да изнесу предлоге како да се унапреди настава изборног програма *Економија и бизнис*.

Од 69 забележених одговора највећи број није садржао конкретан предлог (72%), већ поновно истицање задовољства програмом. Остали одговори односили су се на унапређивање квалитета наставног рада (нпр. да се смањи обим градива, да се више ради на пројектима и истраживањима), као и на реализацију наставних активности ван школе.

Изборни програм *Економија и бизнис* испунио је очекивања више од 90% ученика: скоро две трећине ученика (65,5%) наводи да су у потпуности испуњена очекивања, док нешто више од четвртине (26,1%) наводи да су им очекивања испуњена делимично. Такође, највећи број ученика указује на то да им је овај изборни програм у великој мери помогао да савладају вештине истраживачког рада, било да је реч о постављању истраживачког питања/ циља (53,6%), прикупљању података (67,4%), анализи/обради података (64,7%), приказивању података (62,5%) или извођењу закључака (63,9%). Од укупног броја гимназијалаца који похађају овај програм 10,1% њих жели да настави школовање у области економије и упише Економски факултет, а готово исто толико њих (10,6%) није још увек одлучило у ком ће се правцу профилисати. Без обзира на даље образовне и каријерне изборе, више од 70% ученика исказује предузетничку намеру, јер у будућности виде себе као особу која покреће сопствени бизнис.

■ ДИСКУСИЈА

Истраживање је било усмерено на испитивање мишљења и искуства гимназијалаца у вези са садржајем и реализацијом наставних активности у оквиру изборног програма *Економија и бизнис*. Показало се да је овај програм испунио очекивања већине ученика и да је највећи број њих изабрао програм због тога што им се предвиђени садржаји допадају. Поред тога, избор програма вођен је будућим каријерним и образовним аспирацијама гимназијалаца, што је у складу са идејом увођења изборних програма у гимназије, односно са тим да се подржи развој интересовања и компетенција ученика у одређеној области. Нека друга истраживања, која су усмерена на проучавање курикулума из економије у средњим школама, показују да је његова популарност значајно повезана са опажањем ученика о атрактивности и практичности тема (Berková et al., 2020), као и са опажањем корисности економских садржаја за

будуће образовање и каријеру (van Wyk, 2012). Гимназијалци из наше студије сматрају да програм *Економија и бизнис* доприноси стицању функционалних и практичних знања из области економије, као и да су та знања релевантна за свакодневни живот, будући посао и даље образовање.

Могућност избора програма на овом нивоу школовања важна је за ученике, јер им даје простор да остваре аутономију и самосталност, то јест да бирају и доносе одлуке о томе шта ће да уче (Liu et al., 2009; OECD, 2019; Wang et al., 2011). Поред *Економије и бизниса* највећи број испитаника бирао је *Основе геополитике* као други изборни програм. Овај налаз не изненађује, будући да се економски и геополитички садржаји веома често преплићу, нарочито у анализама историјских и савремених друштвено-економских процеса (Agnew, 2001; Klement, 2021; Sneddon & Fox, 2012). Геополитика се сматра једним од важних фактора који обликују данашњи глобални и регионални економски простор (Manić, 2018) и заједно са историјским фактором у великој мери утиче на глобалне економске токове и процесе у историји (Stepić, 2016). Стога, одређивање средњошколаца, које занимају економске теме, и за теме које третирају геополитичке процесе чини се логичним избором.

Када је реч о садржајима програма *Економија и бизнис*, ученици најбоље процењују садржаје тема *Новац и Предузетнички живот*, сматрајући да су они конкретнији, практичнији и занимљивији у односу на све друге садржаје. Популарност и атрактивност предузетничких знања препознаје се вероватно и у томе што подстичу развој вештина, попут тимског рада, преданости послу и флексибилности (Cheung, 2008). Шире гледано, предузетничке компетенције су изузетно значајне не само на индивидуалном нивоу (нпр. лични економски успех појединца), већ и на ширем корпоративном и друштвеном плану (Lackeus, 2015), попут развоја компанија и целокупне привреде једне државе (Gorman et al., 1997; Hindle, 2007; O'Connor, 2008; Jones & Iredale, 2010; Kuratko, 2005). Ове компетенције обезбеђују позиционирање у глобализованом друштву чије се тржиште рада континуирано и брзо мења (Gibb, 2002). Важно је истаћи и да већина испитаника из овог истраживања исказује предузетничку намеру, што је у складу са опаженом везом између формалног образовања са елементима предузетничког учења и каснијег предузетничког понашања младих, на шта је указано и у другим истраживањима (Badri & Nachicha, 2019; Glomazić et al., 2020; Niklas, 2015; William, 2017). Насупрот темама *Новац и Предузетнички живот* које ученици опажају као практичне и конкретне, теме из четвртог разреда

су слабије процењене, посебно тема *Мерење економској успјеха*, што се може приписати апстрактности садржаја или недовољним предзнањима гимназијалаца из ове области економије. И наставници из истог истраживања на сличан начин опажају везу између интересовања ученика и економских садржаја, указујући на то да су ученици више заинтересовани за конкретније и практичније теме, него за комплексне и апстрактне садржаје (Đerić i sar., 2025). Коначно, можемо рећи да висока и позитивна корелација између тема показује да су садржаји изборног програма *Економија и бизнис*, према процени ученика, добро усклађени и међусобно повезани.

Изучавање економских садржаја засновано на пројектном учењу помаже ученицима да разумеју теоријске концепте из економије (Linh, 2024), као и да развијају способности, вештине, ставове и вредности који им омогућавају да схвате глобалне изазове у економији (Zatkova, 2015). Кроз пројекте и истраживања ученици развијају корисне вештине, као што су критичко мишљење, тимски рад и способност решавања проблема (Linh, 2024; Maros et al., 2023). У оквиру економског предмета средњошколци у Чешкој позитивно процењују истраживачке вештине које су стекли у пројектној настави – трагање, сортирање и обрађивање информација, дискутовање о њима, као и сарадња са вршњацима (Chmelárová & Čonková, 2021), што је у складу и са нашим налазима који се односе на развијање вештина истраживачког рада кроз програм *Економија и бизнис*. Додатно, резултати факторске анализе потврдили су да наставници овог изборног програма организују истраживачки/пројектни рад и охрабрују истраживачко понашање ученика. Другим речима, наставни процес би требало да буде праћен наставниковим објашњењима садржаја (шта ће истраживати), начина учења (како ће истражити) и исхода које треба остварити (Koh et al., 2007), што је у складу са перспективама гимназијалаца из ове студије. Такође, гимназијалци наводе да их наставници охрабрују да креирају истраживачка питања и да трагају за одговорима, што је и у литератури истакнуто као важна педагошка инструкција наставника (Chin, 2002; Đerić et al., 2021; Rothstein et al., 2015).

Када се сагледа однос између садржаја програма и начина рада, резултати анализе су показали да су перцепције гимназијалаца о садржајима тема изборног програма *Економија и бизнис* највише повезане са њиховим перцепцијама о праксама наставника у домену истраживачко/пројектног рада, што би значило да подржавајуће активности наставника доприносе

опажању квалитета садржаја тема. Друга истраживања потврђују да изучавање економских садржаја кроз пројектну наставу ученици високо вреднују, истичући значај континуиране комуникације са наставником као модератором процеса учења (van Wyk, 2012).

Резултати факторске анализе су показали да у настави изборног програма *Економија и бизнис* постоје формативне праксе оцењивања, осим вршњачког оцењивања у вези са чим су ученици неодлучни. Прецизније, ученици потврђују да наставници овог програма праведно оцењују, што је и у литератури истакнуто као важна карактеристика овог процеса (Stančić, 2020). Такође, опажају да их наставници прате и обезбеђују повратну информацију о томе шта тренутно знају и где се налазе у односу на дефинисане циљеве учења, као и о томе шта могу да учине како би побољшали своја знања и вештине и како би ефикасније учили, што је у складу са налазима других студија (Black & Wiliam, 2010; Stančić, 2020; van Wyk, 2012). Формативно праћење у пројектној настави би требало да се заснива на јасно дефинисаним критеријумима (који могу бити резултат договора наставника и ученика), што је важно и из перспективе испитаника овог истраживања. Будући да оцењивање у оквиру овог изборног програма не укључује индивидуалне усмене или писане провере знања, наставници би требало да обезбеде различите технике праћења на основу којих би могли адекватно да процене допринос појединаца у активностима које су најчешће групног карактера. Стога су пожељне технике вршњачког вредновања, јер се на тај начин обезбеђује да наставници и ученици надгледају и евидентирају процес учења и проналазе доказе о напретку ученика (Kokotsaki et al., 2016; Krajcik & Blumenfeld, 2006). У оквиру *Општинског уједињеног завода за реализацију изборних програма* (Pravilnik o planu i programu nastave i učenja za gimnazije, 2020) дате су смернице за оцењивање групног рада, презентација и пројеката.

Успешна интеграција економских програма у постојеће школске програме представља изазов и у другим земљама. У овој студији ученици, углавном, указују на тешкоће организационе природе, што истичу и њихови наставници (Ђерић и сар., 2025). Друге студије, такође, упућују на недостатак ресурса, времена и на преобимне наставне планове и програме (Salas-Velasco, 2018). Новије истраживање је потврдило да у различитим системима постоје организациони проблеми у средњој школи, јер су распореди пренатрпани и

мање пажње се посвећује оним програмима посредством којих ученици могу да стекну разноврсна искуства и животне вештине (Education Bureau, 2021).

■ ЗАКЉУЧАК

Програм *Економија и бизнис* испунио је очекивања већине ученика који су процењивали његове различите аспекте, као што су карактеристике програма, избор и садржај програма, наставне праксе и оцењивање. Избор програма најчешће је био заснован на аутономним мотивима ученика, односно утемељен на њиховим интересовањима за понуђене садржаје. Теме које обрађују сматрају занимљивим, корисним и применљивим. Сечена знања опажају као релевантна за будући живот, образовање и каријеру, што је посебно важно ако имамо у виду да се гимназијалци налазе у периоду у коме се развијају и преиспитују образовни и каријерини избори, али и доносе каријерне одлуке које утичу на њихове професионалне активности касније у животу (prema: Malinić et al., 2024a).

Процене ученика показују да су наставне праксе у оквиру овог програма и праксе оцењивања у складу са прописаним захтевима који уређују и обликују наставу изборног програма *Економија и бизнис*. То значи да предвиђени облици наставног рада подстичу гимназијалце да уче истражујући, да бирају и доносе одлуке у вези са учењем, да задовољавају своја интересовања и афинитете, као и да су подржани од својих наставника. Такође, наставници овог изборног програма, из перспективе ученика, усмерени су на оцењивање које подржава учење и које ученицима даје осећај власништва над оценом. На основу налаза, могли бисмо да закључимо да овај програм има потенцијал да задовољи базичне психолошке потребе средњошколаца.

Наредна истраживања би могла да буду усмерена на мерење базичних психолошких потреба ученика (Ryan & Deci, 2000), односно да испитају како уважавање и задовољавање тих потреба доприноси мотивацији и ангажованости ученика у оквиру наставе изборног програма *Економија и бизнис*. Такође, било би занимљиво да се у студентској популацији истражи да ли је овај програм допринео њиховим образовним изборима. С обзиром на то да се ограничење ове студије односи на нарушавање репрезентативности узорка предвиђеног методолошким нацртом, услед одлука неких школа

да не учествују, као и због раније завршене школске године, у наредном истраживању би могла бити сагледана искуства нових генерација ученика који похађају овај изборни програм, али на репрезентативном узорку. Такође, било би занимљиво да се инструменти из овог истраживања прилагоде и примене у евалуацији других изборних програма у гимназији.

Доносиоци образовних одлука би могли да размишљају о обезбеђивању прилика за размену примера добре праксе између наставника овог изборног програма и наставника других изборних програма. Школе би требало да размотре начине превазилажења организационих проблема на које ученици указују како би обезбедили једнаке шансе за извођење наставе изборних програма у гимназијама. Наставници би требало да пружају више прилика ученицима да уче кроз практичан и истраживачки рад изван учионице.

Етичка дозвола. За реализацију овог истраживања добијена је сагласност *Комисије за оцену етичности у научноистраживачком раду Института за педагошка истраживања* (Одлука бр. 243 од 4.5.2023. године).

Напомена. Реализацију овог истраживања финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (бр. Уговора 451-03-136/2025-03/ 200018).

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

- 📖 Agnew, J. (2001). The new global economy: Time-space compression, geopolitics, and global uneven development. *Journal of World-Systems Research*, 7(2), 133–154. DOI: 10.5195/jwsr.2001.167
- 📖 Assor, A. (2012). Allowing choice and nurturing an inner compass: Educational practices supporting students' need for autonomy. In S. L. Christenson, A. L. Reschly & C. Wylie (Eds.), *Handbook of research on student engagement* (pp. 421–439). Springer Science + Business Media. DOI: 10.1007/978-1-4614-2018-7_20
- 📖 Badri, R., & Hachicha, N. (2019). Entrepreneurship education and its impact on students' intention to start up: A sample case study of students from two Tunisian universities. *The International Journal of Management Education*, 17(2), 182–190.
- 📖 Berková, K., Krejčová, K., & Novák, J. (2020). Students' attitudes to selected subjects in secondary economic education. *Problems of Education in the 1st Century*, 78(1), 9–23. <https://doi.org/10.33225/pec/20.78.09>
- 📖 Black, P., & Wiliam, D. (2010). Inside the black box: Raising standards through classroom assessment. *Phi Delta Kappan*, 92(1), 81–90.
- 📖 Chin, C. (2002). Posing problems for open investigations: What questions do pupils ask? *Research in Science and Technological Education*, 20(2), 269–287.
- 📖 Cheung, C. (2008). Practicing entrepreneurship education for secondary pupils through the operation for secondary pupils through the operation of a New Year Stall in Hong Kong. *The Asia-Pacific Education Researcher* 17(1), 15–31.

- Chmelárová, Z., & Čonková, A. (2021). Project based learning from the point of view of economics students. *TEM Journal*, 10(2), 832–838.
- Dou, D., & Shek D. T. L. (2022) Hong Kong high school students' perceptions of the new secondary school curriculum. *Frontiers in Pediatrics* 10:881515. DOI: 10.3389/fped.2022.881515
- Đerić, I., Malinić, D. i Đević, R. (2021). Project-based learning: Challenges and implementation support. In N. Gutvajn, J. Stanišić & V. Radović (Eds.), *Problems and Perspectives of Contemporary Education* (pp. 52–73). Institute for Educational Research; Faculty of Philology of the Russian University of Friendship of Peoples; Faculty of Teacher Education of the University of Belgrade.
- Đerić, I., Malinić, D. i Manić, E. (2025). Evaluacija izbornog programa *Ekonomija i biznis*: perspektiva nastavnika. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 57(1), 53–74. DOI: 10.2298/ZIPI2501053D.
- Education Bureau (2021). *Optimizing the four senior secondary core subjects*. https://www.edb.gov.hk/en/curriculum-development/renewal/opt_core_subj.html
- Gibb, A. (2002). In pursuit of a new 'enterprise' and 'entrepreneurship' paradigm for learning: Creative destruction, new values, new ways of doing things and new combinations of knowledge. *International Journal of Management Reviews*, 4, 233–269.
- Glomazić, H., Ljumović, I., & Jakšić, K. (2020). Uloga formalnog obrazovanja za preduzetništvo u kreiranju nove generacije preduzetnika. *Andragoške studije*, 1, 127–146. DOI: 10.5937/AndStud2001127G
- Gorman, G., Hanlon, D., & King, W. (1997). Some research perspectives on entrepreneurship education, enterprise education and education for small business management: A ten-year literature review. *International Small Business Journal*, 15(3), 56–77. DOI: 10.1177/0266242697153004
- Hindle, K. (2007). Teaching entrepreneurship at university: From the wrong building to the right philosophy. In A. Fayolle (Ed.), *Handbook of research in entrepreneurship education*. Edward Elgar.
- Jones, B., & Iredale, N. (2010). *Enterprise education as pedagogy*. *Education+Training*, 52, 7–19.
- Koh, C., Tan, O. S., Wang, C. K. J., Ee, J. & Liu, W. C. (2007). Perception of low ability students on cooperative learning and group project work. *Asia Pacific Education Review*, 8(1), 1–13.
- Klement J., (2021). *Geo-economics: The interplay between geopolitics, economics, and investments*. CFA Institute Research Foundation.
- Kokotsaki, D., Menzies, V. & Wiggins, A. (2016). Project-based learning: A review of literature. *Improving schools*, 19(3), 267–277.
- Krajcik, J. S., & Blumenfeld, P. C. (2006). *Project-Based Learning*. In R. Keith Sawyer (Ed.), *The Cambridge Handbook of the Learning Sciences*. Cambridge University Press.
- Kuratko, D. F. (2005). The emergence of entrepreneurship education: Development, trends, and challenges. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 29, 577–597.
- Lackeus, M. (2015). *Entrepreneurship in education – What, why, when, how, the Organisation for Economic Co-operation and Development – Local economic and employment development*. http://www.oecd.org/cfe/leed/BGP_Entrepreneurship-in-Education.pdf
- Liu, W. C., Wang, C. K. J, Tan, O. S., Koh, C., & Ee, J. (2009). A self-determination approach to understanding students' motivation in project work. *Learning and Individual Differences*, 19(1), 139–145.
- Linh, D. T. M. (2024). Applying project-based learning method in teaching the subject of educational economics for students of education. *European Journal of Theoretical and Applied Sciences*, 2(6), 669–675. DOI: 10.59324/ejtas.2024.2(6).59
- Malinić, D., Đerić, I., & Maksić, S. (2024a). 'I know what i want, but it is a hard road ahead': Adolescents' future education and careers. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*. DOI: 10.1007/s10775-024-09663-w
- Malinić, D., Đerić, I., & Manić, E. (2024b). Evaluation of the elective program *Economy and business* in grammar schools in Serbia: A mixed methods approach. In Z. Ristić Dedić (Ed.), *Book of Abstracts* (pp. 82–83). International Scientific Conference *6th Days of Educational Sciences: Future of Education*:

- New Directions in Research and Practice*, 16-18th October 2024, Zagreb, Institute for Social Research, Zagreb, Croatia. https://www.idi.hr/doz2024/Knjiga_sazetaka_DOZ2024_1015.pdf
- Manić, E. (2018). *Ekonomska geografija*. CID – Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Maros, M., Korenkova, M, Fila, M., Levicky, M., & Schoberova, M. (2023) Project-based learning and its effectiveness: Evidence from Slovakia. *Interactive Learning Environments*, 31(7), 4147–4155. DOI: 10.1080/10494820.2021.1954036
- Niklas, E., Andersson, F. W., & Wennberg, K., (2015). The impact of entrepreneurship education in high school on long-term entrepreneurial performance. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 111, 209–223. DOI: 10.1016/j.jebo.2014.12.020.
- O' Connor, G. C. (2008). Major innovation as a dynamic capability: A systems approach. *Journal of Product Innovation Management*, 25, 313–330.
- OECD (1999). *Preparing youth for the 21st century: The transition from education to the labour market. Proceedings of the Washington D.C. Conference*, 23-24th February 1999, OECD Publishing. DOI: 10.1787/9789264173422-en
- OECD (2019). *Conceptual learning framework: Core Foundations for 2030*.
- OECD (2023). *The design of upper secondary education across OECD countries: Managing choice, coherence and specialization*. OECD Education Working Paper No. 288.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research and evaluation method* (4th Edition). Sage Publications.
- Pravilnik o planu i programu nastave i učenja za gimnaziju* (2020). Prosvetni glasnik, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 4/2020.
- Pravilnik o stepenu i vrsti obrazovanja nastavnika, stručnih saradnika i pomoćnih nastavnika u gimnaziji* (2022). Prosvetni glasnik, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 04/2022.
- Rothstein, D., Santana, L. & Minigan, A. P. (2015). Making questions flow. *Educational Leadership*, 73(1), 70–75.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>
- Salas-Velasco, M., Moreno-Herrero, D., & Sánchez-Campillo, J. (2021). Teaching financial education in schools and students' financial literacy: A cross-country analysis with PISA data. *International Journal of Finance & Economics*, 26(3), 4077–4103.
- Sneddon, C., & Fox, C. (2012). Water, geopolitics, and economic development in the conceptualization of a region. *Eurasian Geography and Economics*, 53(1), 143–160. DOI: 10.2747/1539-7216.53.1.143
- SROVRS (2021). Strategija razvoja obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine. *Službeni glasnik RS*, br. 63/2021.
- Stančić, M. (2020). *Lica i naličja pravednosti u ocenjivanju*. Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Institut za pedagogiju i andragogiju.
- Stepić, M., (2016). *Geopolitika: ideje, teorija i koncepcija*. Institut za političke studije.
- van Wyk, M. M. (2012). Measuring Students' Attitudes to Economics Education: A Factorial Analysis Approach. *Journal of Social Sciences*, 31, 27–42.
- Wang, C. K. J., Liu, W. C., Koh, C., Tan, O. S., & Ee, J. (2011). A motivational analysis of project work in Singapore using self-determination theory. *International Journal of Research and Review*, 7(1), 45–66.
- William, W. K. (2017). Cultivating entrepreneurial behavior: Entrepreneurship education in secondary schools. *Asia Pacific Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 11(1), pp. 17–37. DOI: 10.1108/APJIE-04-2017-018
- Zatkova, T. S. (2015, September 14–18). Global development education as a tool for professional development at the Faculties of Economics. 10th *International Conference on Applied Business Research* (ICABR), Madrid, Spain, pp. 1143–1159.

 ПРИЛОГ

ТАБЕЛА П1. Основни дескриптивни показатељи анализираних ставки

	Min	Max	AS	SD
1. Подстиче нас да учествујемо у дефинисању истраживачког циља/ питања.	1	5	4,27	0,95
2. Подстиче нас да изаберемо шта ћемо и како ћемо истраживати.	1	5	4,34	0,90
3. Подстиче нас да радимо у групама у зависности од теме или задатка.	1	5	4,55	0,83
4. Подстиче нас да изводимо закључке у вези са садржајима које обрађујемо.	1	5	4,33	0,90
5. Не објашњава кључне појмове у оквиру теме коју обрађујемо.	1	5	2,02	1,41
6. Објашњава нам како треба да истражујемо (како да прикупимо податке, како да обрадимо податке, како да их прикажемо и сл.)	1	5	4,29	0,97
7. Указује нам како и где можемо да применимо оно што смо учили током истраживања/пројекта.	1	5	4,18	1,02
8. Учи нас како да препознамо оно што је битно у истраживању/ пројекту.	1	5	4,26	0,97
9. Не објашњава нам како да користимо табеле, графиконе и дијаграме.	1	5	2,25	1,39
10. Помаже нам да разумемо грешку коју смо направили.	1	5	4,18	1,03
11. Усмерава нас да решимо проблем који се појавио током извођења истраживања/пројекта.	1	5	4,27	0,98
12. Усмерава нас да користимо различите изворе информација (на пример, литература, интервју) како бисмо урадили задатке током истраживања/пројекта.	1	5	4,33	1,01
13. Не даје нам прилику да искажемо своје мишљење.	1	5	1,70	1,27
14. Објашњава нам оно што нам није јасно.	1	5	4,47	0,90
15. Усмерава нас да планирамо време за припрему и реализацију истраживања/пројекта.	1	5	4,22	1,04
16. Подстиче нас да дискутујемо о нашим продуктима који су настали током истраживања.	1	5	4,28	0,98
17. Користи различите подстицаје у настави (нпр. дигитални алати, видео снимак, фотографије, цитати познатих особа).	1	5	4,16	1,08
18. Подстиче нас да аргументујемо своје ставове/мишљења.	1	5	4,25	0,96
19. Не показује да брине о нашим осећањима и расположењима.	1	5	1,88	1,26
20. Уважава наше мишљење и наше предлоге у току рада.	1	5	4,45	0,94
21. Помаже нам да решавамо међусобне конфликти ако се догоде.	1	5	4,13	1,12
22. Познати су нам критеријуми на основу којих професор прати и оцењује наш рад.	1	5	4,61	0,80
23. Професор консултује ученике приликом давања оцена.	1	5	4,41	1,00
24. Ученици учествују у постављању критеријума оцењивања.	1	5	3,42	1,41

	Min	Max	AS	SD
25.Професор нам не даје повратне информације о томе шта још треба да научимо.	1	5	2,23	1,64
26.Професор подстиче ученике да једни друге оцењују.	1	5	2,91	1,43
27.Професор нам на време пружа повратну информацију о нашим активностима и резултатима у настави.	1	5	4,50	0,94
28.Професор нас подстиче да сами процењујемо шта и колико смо научили.	1	5	3,90	1,15
29.Професор прати и поверава шта смо научили.	1	5	4,26	1,03
30.Нису нам јасни критеријуми на основу којих нас професор оцењује.	1	5	1,67	1,17
31.Професор нас праведно оцењује.	1	5	4,63	0,81

Напомена. N=371